

Primárne problémy transformácie stredných a odborných škôl na Slovensku po roku 1918 s dôrazom na školstvo v Košiciach

Alžbeta Bojková, Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach,
alzbetka6@gmail.com

BOJKOVÁ, Alžbeta. The primary problems of transformation of secondary and vocational schools in Slovakia after 1918 with emphasis on education in the Košice. Individual and Society, 2012, Vol. 15, No. 2.

The main motive of this article is an analysis of the primary problems of transformation of secondary and vocational schools in Košice in the interwar period. Work systematizes knowledge of Slovak history and the history of education and pedagogy and, through them, exploring in detail the problems of building of Slovak schools, which were crucial for the establishment of Czechoslovakia.

Transformation. Secondary schools. Vocational schools. Czechoslovakia. Teachers. Students. Textbooks. School buildings. Teaching language.

Po vzniku ČSR sa vo výraznej miere demokratizoval politický i spoločenský život na území Slovenska, čo sa postupne začalo prejavovať vo všetkých jeho sférach. Výnimkou nebolo ani školstvo, ktoré prestalo byť hlavným maďarizačným nástrojom uhorských vládnych kruhov a naplno začalo plniť svoje poslanie. Maďarské školy na území Slovenska boli zatvorené a prevzaté do československej správy. Prvé slovenské gymnázium sa otvorilo už 8. januára 1919 v Skalici s 220 žiakmi. Do 15. februára 1919 sa začalo vyučovať na 31 poslovenčených gymnáziách.^[1] Celkom iná situácia však bola na východnom Slovensku, kde bol vplyv maďarizácie intenzívnejší a silno zakorenený nielen na školách, ale aj v samotných obyvateľoch. Pri preberaní jednotlivých škôl pod správu ČSR bolo treba postupovať citlivo a opatrne, s ohľadom na miestne pomery. „Nielen to, že tu boli všetky školy maďarské počnúc od materskej školy (opatrovne) až po najvyššiu školu (právnickú akadémiu), ale že sa ich pôsobením vytvorilo v Košiciach a v ich okolí naskrz i v najslovenskejších obciach také ovzdušie a následkom utvrdzovania maďarskej všenárodnej ideológie taká mentalita, že ani len pomyslieť by nebolo možné bývalo na prípadnú možnosť inojazyčného vyučovania, než maďarského, na prípadné uplatnenie prirodzeného práva menšiny (ačkoľvek väčšiny, dľa maďarskej ideológie: národnosti), – to všetko bolo po prevrate takou skutočnosťou, ktorá stavala našu správu školskú pred veľmi ťažké a zdanlivo neprekonateľné úlohy, ktorých riešenie vyžadovalo stupňovanú opatrnosť (hlavne vzhľadom na zahraničie), energiu a – hlavne múdrosť.“^[2] Z tohto dôvodu bolo na košických školách pod kontrolou ponechané maďarské vyučovanie i pôvodné profesorské zbory až do 3. mája 1919, kedy sa začalo postupné preberanie a poslovenčovanie jednotlivých škôl.^[3] Proces slovakizácie a unifikácie školstva v Košiciach sa však zastavil už v polovici júna 1919, kedy bola v Prešove vyhlásená Slovenská republika rád, ktorej cieľom bolo zvrhnúť vládu kapitalizmu a nastoliť diktatúru proletariátu.^[4] Poštátňili sa všetky školy a učiteľské ústavy a v štátnych službách sa ponechali len tí, ktorí vyjadrili lojalitu voči novovzniknutej republike. Pripravovalo sa ideologické preškolenie učiteľov, od ktorých sa okrem výučby očakávala osvetová práca v duchu ideálov nového politického zriadenia i na východoslovenskom vidieku. Jednotlivé zmeny sa uskutočňovali podľa vzoru Maďarskej republiky rád, ktorej Revolučná vládna rada v nariadení č. 24 „(...) ustaluje a nariaďuje, že Maďarská republika rád záležitosti vyučovania pokladá za štátnu úlohu a preto všetky vychovávacie a vyučovacie ústavy prevezme

do svojej správy. Každá hnutelnosť a nehnuteľnosť, ktorá slúži týmto ústavom stala sa na základe tohto nariadenia verejným majetkom. Z osobníctva týchto ústavov prevezmú tých, ktorí sa vradia do spoločnosti a ducha Republiky rád a týmto podmienkam vyhovujú. Cirkevné osoby (kňazov, mníchov, rehoľníkov, mnišky) iba vtedy, keď sa stanú svetskými osobami (...).“[5]Pripravovalo sa i vydanie nových učebníc, pričom tie staré sa mali postupne siahnuť z obehu. „Ludový komisariát školstva pripravuje pre ľudové a stredné školy nové čítanky a učebnice dejín a staré sťahuje z obehu. Ludový komisariát vyzýva preto osvetové komisie robotníckych sovietsk, aby vo všetkých ľudových a stredných školách svojho obvodu nariadili pozbierať doteraz používaných čítaniek a učebníc dejín od žiakov. Pozbieranie prevádzajú učitelia škôl, o pozbieraní kníh vystavia potvrdenky, tieto ale spolu s odovzdanými knihami zostanú v úschove školy. Nové učebnice vydávajú sa svojho času oproti potvrdeniu.“[6]Svoje plány v školstve, ale aj v ostatných rezortoch nestihli predstavitelia Slovenskej republiky rád uskutočniť, pretože pod tlakom dohodových mocností boli nútení, spolu s jednotkami maďarskej Červenej armády, územie Slovenska vyprázdniť. Pôsobenie Slovenskej republiky rád sa nestretlo ani s väčšou podporou obyvateľstva, čo bolo ďalšou príčinou jej rozpadu. Preto po príchode československých vojsk na východné Slovensko republika začiatkom júla 1919 zanikla. Jej existencia však na dlhé obdobie poznačila postoj verejnosti i vládnych predstaviteľov štátu ku všetkému, čo s komunizmom súviselo. „V Košiciach byly komunisté hlídání snad nejpřísněji z celé republiky. Zřejmě to souviselo s tím, že tuto na Slovensku největší maďarskou městskou konglomeraci ovládala několik týdnů v roce 1919 maďarská Komuna. Úřady si podle všeho nebyly jisty, zda nezanechala tajnou setbu; pro jistotu dělali, co mohli, aby nevzešla.“[7] Existenciou Slovenskej republiky rád sa však budovanie košických škôl, v už i tak zložitých pomeroch východného Slovenska, ešte viac spomalilo. Košické školy boli definitívne prevzaté do československej správy až v septembri 1919. Anton Štefánek, referent MŠaNO na Slovensku, poveril touto úlohou Jána Šimečka, bývalého profesora štátnej vyššej obchodnej školy v Košiciach. „Ján Šimeček preberal školy košické s príkladne neústupnou energiou, bez ktorej by nebolo možné bývalo pomyslieť si, zasahovať do takých osíh hniezd, akými boli vtedy školy košické. Vieme prípady, keď preberal, alebo musel preberať školu za asistencie brachiálnej moci, lebo na výzvu, odovzdať školu, dostalo sa mu skoro voskrze stereotypnej odpovede, že sa ustúpi len násilium.“[8]

V dôsledku plánovanej slovakizácie školstva bol v Národnom zhromaždení ČSR už 18. decembra 1918 podaný návrh na zriadenie kurzov pre žiakov maďarských stredných škôl na Slovensku: „Na Slovensku bude treba pečovať o to, aby bylo rychle odčineno nedostatečné vzdělání žáků středních maďarských škol ve slovenštině a češtině, aby mohli jednak pokračovati ve studiích na českých středních a vysokých školách, jednak na školách slovenských, až budou vybudovány. (...) Mnoho lidí má na Slovensku velkou starost o své syny, kteří dosud studovali na maďarských ústavech a které nyní chtějí dáti do škol českých. Neznají však v dostatečné míře češtiny a slovenštiny v písmu.“[9] Vzhľadom na nestabilné pomery v Košiciach sa uvedené kurzy začali organizovať až v letných mesiacoch roku 1919, aby bolo žiactvo pripravené na zápis do slovenských škôl. Vyučovanie v kurze pre stredné školy mali na starosti slovenskí profesori košických stredných škôl, J. Beniač, J. Ballo a M. Vándor-Vasilko. Dôraz bol kladený najmä na výučbu slovenského jazyka.[10] Prvý školský rok už na slovenských košických školách sa začal 1. septembra 1919.

Vzhľadom na doterajšiu absenciu slovenských stredných a odborných škôl v Košiciach, bolo treba v prvom rade zabezpečiť ich vhodné umiestnenie a kvalifikovaných pedagógov, schopných vyučovať v slovenskom (resp. dočasne v českom) jazyku. Väčšina škôl bola po prevrate umiestnená v budovách zrušených maďarských škôl, ktoré boli počas vojny značne poškodené, niektoré dokonca slúžili úplne inému účelu, čo sa prejavilo najmä na zničenom, či chýbajúcom vnútornom zariadení. V prvých mesiacoch po začiatku slovenského vyučovania preto niektorým stredným školám dočasne poskytli miestnosti košické mešťanky a ľudové školy, alebo sa zavádzalo striedavé vyučovanie (polovica žiakov mala výučbu dopoludnia, druhá polovica v tých istých triedach popoludní). Rátalo sa i s výstavbou nových školských budov, ktoré boli vzhľadom na stúpajúci počet slovenských žiakov z roka na rok potrebnéjšie. Mnohé školy sa však počas celej svojej existencie novej budovy nedočkali a boli odkázané na striedavé vyučovanie alebo prepožičiavanie si miestností. Podľa úradnej štatistiky o stredných školách v ČSR z roku 1931 malo podľa celoštátneho priemeru na jednu strednú školu pripadať 280 žiakov, no v Košiciach bolo napríklad na reálnom gymnáziu vyše 1000 žiakov v jednej budove.[11]

Popri umiestňovaní jednotlivých škôl bolo treba zároveň zabezpečiť i kvalifikované učiteľské sily, ktoré by boli schopné nahradiť prepustených maďarských pedagógov. Situáciu komplikovali v prvom rade ešte stále platné nariadenia bývalého uhorského ministerstva náboženstva a osvety 6233 § 1 z roku 1914 a č. 120.000 § 2 z roku 1917, podľa ktorých sa nemohli nanovo obsadiť učiteľské miesta tých škôl, „(...) ktorých učitelia pre rôzne príčiny nenavrátili sa ešte z vojny; sú buďto zajatí, buďto zmizli, nasledovne ani sa viac nevrátia.“ Keďže sa o spomínaných učiteľoch nedalo nič zistiť, ich miesta boli obsadzované iba dočasnými (substitučnými) učiteľmi, ktorí však nedostávali dostatočný plat a neradi sa hlásili na neisté

(dočasné) miesta, takže školy zostávali bez učiteľov. Okrem toho bol štát povinný okrem náhradného učiteľa platiť i pôvodného, zatiaľ neprítomného učiteľa, čo značne zaťažovalo štátny rozpočet, pritom nebolo isté, či v prípade návratu bude učiteľ schopný nastúpiť na svoje pôvodné miesto, nakoľko bola väčšina učiteľov maďarských.[12] Vzhľadom na vysoký počet neobsadených učiteľských miest a stagnáciu výučby bolo treba situáciu urýchlene vyriešiť. Vtedajší minister školstva a národnej osvety, Gustáv Habrman, vydal prvé pokyny k riešeniu vzniknutej situácie už 17. júna 1919. *„Bylo by velmi snadno novým nařízením tato dvě stará nařízení zrušiti. (...) Ale nařízení toto mohlo by míti tu špatnou stránku, že by způsobilo bolestnou křivdu oněm vlasteneckým učitelům, kteří nemohli se vrátiti proto, že hrdinně bojují v československých legiích na Sibiři, nebo jsou v zajetí italském a po návratu snad již brzkém – našli by svá místa jinak obsazena. (...) Prozatím možno postupovat individuálně a tam, kde běží o odchod vysloveného Maďaróna, místo po sběhu obsaditi učitelem, jenž vykoná slib věrnosti československé republice. Nepřeji si, aby v příštím školním roce kdekoli na Slovensku byla neobsazená učitelská stanice... Užijí v brzké době i plné moci (...) aby odpadli stížnosti (...) o nedostatečném platu učitelstva substitučního.*[13] Vydaním týchto pokynov však personálna otázka stredného školstva v Košiciach nebola ani zďaleka vyriešená, pretože neboli k dispozícii žiadni stredoškolskí profesori Slováci a maďarskí stredoškolskí učitelia odmietli zložiť slub vernosti novovzniknutému štátu. Tzv. služobný slub učiteľstva sa skladal podľa vládneho nariadenia č. 495 Zb. z. a n. z 26. augusta 1919 písomne i ústne, v znení: *„Slibuji na svou čest a svědomí, že československé republice budu vždy věren a její vlády poslušen, že budu veškery její zákony zachovávatí, své úřední povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávati pilně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbáti“.*[14] Našli sa síce i takí maďarskí učitelia, ktorí boli ochotní prispôbiť sa novému štátnemu zriadeniu a zložiť slub vernosti, no československá vláda väčšinu z nich nepovažovala za dôveryhodných a ich lojalitu voči ČSR považovala iba za prejav strachu zo straty zamestnania. Najväčším problémom však bolo, že takmer žiaden maďarský učiteľ nedokázal vyučovať po slovensky na takej úrovni, ako to vyžadovalo MŠaNO. Preto boli profesorské zbory bývalých maďarských škôl v Košiciach rozpustené a hľadali sa nové, spoľahlivé učiteľské sily. Napríklad z bývalého premonštrátskeho gymnázia zostal na novovzniknutom slovenskom reálnom gymnáziu z pôvodných učiteľov iba Karol Murgaš (na maďarskom gymnáziu pôsobil pod menom Anzelm Hegeduš).

Nedostatok slovenských pedagógov bolo možné riešiť dvoma spôsobmi. Uvažovalo sa nad ponechaním maďarských učiteľov pod podmienkou, že sa do dvoch až troch rokov naučia po slovensky. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár a referent pre školstvo na Slovensku Anton Štefánek však boli presvedčení, že maďarským a zmaďarčeným jednotlivcom nemožno dôverovať, pretože sú psychologicky hlboko zakotvení do maďarského nacionalizmu. Preto sa nakoniec ujala alternatíva povolať na Slovensko českých pedagógov.[15] Ich pôsobenie na slovenských školách malo byť dočasné, kým učiteľské ústavy neposkytnú dostatočný počet slovenských pedagógov. Českí profesori sa na Slovensko hlásili dobrovoľne, alebo boli pridelení rozhodnutím MŠaNO. Po roku pôsobenia na slovenských školách boli povinní zložiť skúšku zo slovenského jazyka a vyučovať mali výlučne v slovenčine.[16] Už v priebehu prvých siedmich mesiacov po vzniku ČSR sa českými učiteľmi zaplnilo asi 70 stredných, odborných a meštianskych škôl a nahradilo sa vyše 1200 maďarských profesorov.[17] Prvých viac ako 250 českých profesorov prišlo na Slovensko do konca roka 1919, začiatkom roku 1922 bol ich počet na stredných školách okolo 300 a v školskom roku 1922/23 ich už bolo viac ako 350. Slovenských stredoškolských profesorov bolo po prevrate sotva 20, v školskom roku 1921/22 okolo 130, v nasledujúcom školskom roku už 170.[18] Na košických školách tvorili českí profesori väčšinu profesorských zborov. Už v prvých dňoch po začatí školského roka v septembri 1919 obsadzovali českí profesori prvé učiteľské, postupne i riaditeľské miesta. Ich príchod na košické stredné školy sa však stretol s rozpačitosťou, často i negatívnymi reakciami košického obyvateľstva, predovšetkým jeho maďarskej časti, ktorá sa odmietala zmieriť so svojim novým menšinovým postavením v novovzniknutom štáte. Českých učiteľov považovali za votrelcov, ktorí prišli do Košíc kraťovať tunajším učiteľom zamestnanie a šírením týchto správ sa snažili ovplyvniť i ostatnú košickú verejnosť, v čom im pomáhali i členovia Slovenskej ľudovej strany, podľa ktorých prišli Česi Slovákov zotročiť.[19] Väčšina košického obyvateľstva však pôsobenie českých učiteľov vnímala ako dočasnú pomoc, bez ktorej by slovenské školy nebolo možné vybudovať. Výraznejšia vlna kritiky na ich adresu sa vzniesla začiatkom školského roka 1920/21, kedy boli dvaja slovenskí riaditelia na košickej reálke a dievčenskom gymnáziu nahradení mladšími českými riaditeľmi, čo v košickej verejnosti vyvolalo dojem, že českí učitelia sa uprednostňujú pred slovenskými, ktorí takto prichádzajú o zamestnanie. Okrem toho sa ozývali niektorí rodičia, ktorým sa deti sťažovali, že výučba prebieha v češtine aj napriek tomu, že českí učitelia mali vyučovať výlučne po slovensky. Situáciu českým (ale aj slovenským) pedagógom komplikovali aj existenčné problémy, spojené najmä s vysokými cenami základných potravín a bývania. V dôsledku nedostatku bytov na Slovensku sa ceny podnájmu zvýšili do takej miery, že si ich učitelia neboli schopní prenajať a museli hľadať iné, často krát zúfalé riešenia. Bývali v školských miestnostiach, kde boli uložené zbierky a učebné pomôcky na jednotlivé predmety, v riaditeľniach, kabinetoch, ba dokonca i v drevárňach alebo skladoch náradia. Pri

priemernom mesačnom plate stredoškolského profesora vo výške 1400 - 1500 korún stála izba pre slobodného v Bratislave v roku 1921 - 1922 približne 600 - 800 korún (v roku 1924 okolo 300 - 450 korún), v Košiciach bolo možné si takúto izbu prenajať v roku 1924 za 250 - 360 korún. V súvislosti s uvedeným nájomným sa Košice zaraďovali do najdrahšej cenovej skupiny. Okrem toho boli slovenské byty oproti bytom v Čechách nevyhovujúce, podľa českých profesorov tmavé, vlhké a studené.[20] Bytová otázka narúšala i vzťahy medzi slovenskými a českými učiteľmi, pretože sa vyskytlo viacero prípadov, kedy boli na školy s lacnými riaditeľskými bytmi pridelení českí učitelia, zatiaľ čo na školy bez riaditeľských bytov boli obsadzovaní Slováci.[21] Situácia bola napätá i v otázke platových pomerov, pretože učitelia preložený z Čiech dostávali k platu diéty, cestovné, príplatok za odlúčenie od rodiny, príspevok na bývanie a pod., zatiaľ čo slovenskí učitelia preložený z rôznych miest Slovenska nemali nárok na žiadny z uvedených príspevkov. Sťažovali sa aj učitelia pôsobiaci v Čechách, ktorí mali oproti svojim kolegom na Slovensku podstatne nižšie platy. Keďže platové rozdiely boli v dôsledku uvedených skutočností naozaj krikľavé, protestovalo sa na rôznych miestach, v tlači, na verejných zhromaždeniach, na príslušných rezortoch a pod.[22] Na všetky uvedené problémy najčastejšie reagoval Spolok profesorov Slovákov, ktorý tlmočil požiadavky slovenských učiteľov vo forme rezolúcií adresovaných MŠaNO, a zhrnul ich v memorande *Žiadosti a túžby Spolku profesorov Slovákov*, ktoré ministrom školstva predložili zástupcovia spolku 22. februára 1926. Čo sa týka obsadzovania učiteľských miest, Spolok profesorov Slovákov žiadal, „(...) aby sa uplatňovala zásada, aby na slovenských stredných školách všetky miesta aj vedúce boli obsadzované kvalifikovanými Slovákmi; ďalej kvalifikovanými Čechmi len vtedy, keď niet slovenského kvalifikovaného uchádzača.“[23] Uvedené problémy zasiahli i do vývoja stredných a odborných škôl v Košiciach, no vo všeobecnosti mali českí a slovenskí učitelia pozitívny vzťah, ktorý sa upevňoval i účinkovaním českých profesorov v košických osvetových spolkoch a organizáciách, čím si postupne získavali i priazeň košického obyvateľstva. Priestupky učiteľov voči náboženstvu a vyučovaciemu jazyku alebo prejavy nesympatií voči slovenským žiakom a s tým spojená diskriminácia na vyučovacích hodinách, boli vždy preberané na mimoriadnych poradách profesorských zborov a riešené formou disciplinárnych trestov alebo preložením. Najmä v prvých rokoch budovania košických stredných a odborných škôl sa vyskytovali v personálnych otázkach a vzťahoch viaceré problémy, no členovia jednotlivých profesorských zborov si dobre uvedomovali, že ak chcú mať v Košiciach slovenské stredné a odborné školy, je výpomoc českých kolegov a vzájomná spolupráca v oblasti výchovy a vzdelávania nevyhnutná.

Problémom bolo okrem personálnych otázok i zabezpečenie slovenských učebníc a učebných pomôcok, ktoré by vyhovovali novému obsahu učebných osnov a novému vyučovaciemu jazyku. Už na tretí deň po vzniku Československa zasadala tzv. komisia pre učebnice, ktorú tvorili Jaroslav Vlček, František Drtina, Karel Kálal, Stanislav Klíma, Jozef Sedláček a Bohumil Vavroušek. Boli to prvé pokusy k slovakizácii škôl na Slovensku.[24] Zabezpečiť slovenské učebnice pre všetky stupne škôl do septembra 1919 bolo samozrejme nereálne, preto sa rávalo s dočasným používaním českých učebníc a postupným vydávaním nových učebníc v slovenskom jazyku. V prvých mesiacoch po začatí školského roka 1919/20 prichádzali na košické školy rôzne zoznamy nevhodných učebníc prevažne od maďarských autorov, zoznamy odporúčanej literatúry a usmernenia ohľadom zavádzania slovenských učebníc do škôl. Už v decembri 1919 rozoslalo MŠaNO prostredníctvom školského referátu v Bratislave na všetky školy nasledujúci oznam: „*Věci nad jiné důležitou je opatřiti slovenské školy slovenskými knihami. Do jejich žákovských i učitelských knižnic, přecpaných maďarskými knihami v nádherných vazbách, musí co nejdříve přijíti vybrané knihy slovenské. Učitel Čech, podobně jako učitel Slovák musí poznati slovenskou literaturu, má-li se přiblížiti duši slovenského dítěte. A slovenské dítě jedine slovenskou četbou v duchu národním může se utvrditi v národním vědomí.*“[25] Výnosom MŠaNO č. 22367/1919 boli zo škôl vyradené učebnice vydané mimo ČSR. Vzhľadom na nedostatok vhodných učebných textov však bolo učiteľom dočasne povolené i používanie pôvodných kníh, predovšetkým však na prírodovedné predmety a cudzie jazyky, kde obsahová stránka nijako neohrozovala ideológiu novovzniknutého štátu: „(...) pro nedostatky tiskářského průmyslu lze zatím a do odvolání užívati učebnic dosavadních, pokud jinak vyhovují požadavkům kladeným na učebné knihy a pokud souhlasí jich užití s výnosem č. 85535/1918, tj. vybírali se učivo s potřebnou obezřetností a s ohledem na ideje československého státu.“[26] Prvoradé bolo zabezpečenie učebníc na slovenský jazyk, čítanie a tiež zemepis a dejepis, ktorého výučba mala klásť hlavný dôraz na budovanie československého národného povedomia. V tejto súvislosti sa v rámci školení pre učiteľov dejepisu vydávali príručky zostavené s cieľom zreformovať vyučovanie dejepisu tak, aby v závislosti od nových spoločensko-politických potrieb a tomu zodpovedajúcich učebných osnov pestovalo lásku k československej vlasti. Stredobodom pozornosti boli také témy, ktoré poukazovali na spoločné kontakty Čechov a Slovákov v minulosti a ktoré tak určitým spôsobom ukotvili v minulosti historické právo Čechov a Slovákov na spoločný štát. Už v roku 1919 tak vychádza cyklus prednášok od Stanislava Klímu pod názvom *Slovenská vlastiveda (Zemepis a dejepis pre slovenské ľudové školy. Prednášky učiteľského naukobehu 21. júla - 2. augusta 1919)*. [27] Problematika nedostatku slovenských učebníc bola často diskutovanou témou v Národnom zhromaždení a podobne ako bytová otázka učiteľstva, či jeho platové

pomery, narúšala vzťah medzi českými a slovenskými učiteľmi. Dôvodom bola najmä stagnácia vydávania slovenských kníh a teda neustále používanie českých učebníc, čo v slovenskej verejnosti vzbudzovalo dojem, že vláda nemá záujem o slovakizáciu školstva. České učebnice mali nepochybne veľkú zásluhu na tom, že sa mohla na slovenských školách v septembri 1919 začať riadna výučba, no vyskytli sa i také učebné texty, ktoré spochybňovali prínos významných osobností slovenských dejín, čo vzájomné vzťahy oboch národov ešte viac zhoršovalo. Príkladom je učebnica Františka Frýdeckého s názvom *Slovensko literární*, kde autor o Antonovi Bernolákovi píše: „*I slepá kura zrno najde. Tak našel své jméno literární i Anton Bernolák, katolícky kňez (...) V povaze a schopnostech Bernolákových není stopy po duševní velikosti: naopak, je spíše obmezený (...)*“. O spolku sv. Vojtecha sa autor zmieňuje nasledovne: „*(...) tam, kde ještě nedávno 150-tisíc výtisků klerikálních tiskovin spolku sv. Vojtecha lid duševně ožebračovalo (...)*“.[28] Už od prvých dní po začatí slovenskej výučby MŠaNO vyzývalo slovenských učiteľov, aby sa podieľali na tvorbe slovenských učebníc, či už ako samostatní autori, alebo ako prekladatelia už existujúcich učebníc českých, maďarských a pod. Mnohí stredoškolskí učelia reagovali na výzvu veľmi pozitívne a už počas prvého školského roka sa pustili do prekladania i zostavovania vlastných učebných textov. Napriek snahe slovenských pedagógov sa však v prvých školských rokoch objavovali slovenské učebnice len zriedka. O problémoch s ich vydávaním sa zmieňuje v Národnom zhromaždení poslanec Karol Kmeťko: „*(...) Pominul však už druhý školský rok, ale vynímajúc 2 - 3 čítanky a niekoľko náboženských kníh, ktoré však patričné cirkevné kruhy zaopatřili, naša školská mládež nemá dosavád žiadnych slovenských učebných kníh, z ktorých by si pre život potrebné vedomosti najľahším a najsladším spôsobom mohla zadovážiť. Je pravda, že tieto knihy sú nahradené učebnicami, nám v najpríbuznejšom českom jazyku vydanými, to však nezodpovie ani zákonu, ani žiadosti rodičov a žiakov, ale ani didaktickému účelu. Žiaci naši, predtým v školách výlučne v maďarskej reči vychovávaní nie sú ešte ani v slovenskej reči dostatočne zbehlí, teraz pri pokračovaní svojich štúdií následkom rýchlej zmeny vyučovacej reči, s veľkými ťažkosťami musia zápasit i pri osvojení slovenských výrazov im poteraz neznámych. Keď ale všetky vedomosti z českých učebníc sú prinútení čerpať, to sa deje nielen na úkor materinskej reči, ale aj na úkor získať si majúcih pre život potrebných vedomostí. Takíto žiaci nebudú potom správne vedieť ani slovensky, ani česky. Žiadané slovenské učebnice pri dobrej vôli už v minulom školskom roku mohli byť zaopatrené a predsa ani v tomto roku nebadat žiadnej stopy, žeby p. minister na túto oprávnenú žiadosť Slovákov vážne myslel (ani súbeh nie je vypísaný, ani odborníci nie sú tým poverení)*“.[29] MŠaNO sa voči týmto obvineniam ohradilo a minister školstva a národnej osvety, Gustáv Habrman, vo svojej odpovedi poslancovi Kmeťkovi zdôraznil, že slovenské učebnice sa vydávajú, nakoľko je to len možné, ale tiež poukázal na to, že celá ťarcha pri zostavovaní a prekladaní učebníc pre slovenské školy leží na pleciah českých učiteľov preložených na Slovensko. Chýbajúce slovenské učebnice zdôvodňuje i nedostatkom papiera a technickými problémami v tlačiarňach. Tiež uvádza, že v záujme rýchleho zabezpečenia slovenských učebníc bola zriadená pobočka štátneho nakladateľstva v Bratislave, zo štátneho rozpočtu bola pre nasledujúci školský rok na vydávanie slovenských učebníc vyčlenená značná suma, a tiež bolo profesorom a učiteľom povolené, aby „*vydávali pre žiactvo slovenské prednášky litografované, nakoľko niet učebníc, z ktorých najlepšie a najviac vyhovujúce budú odobrené ako učebnice*“.[30] Napriek uvedeným odôvodneniam MŠaNO mala interpelácia Karola Kmeťka svoje opodstatnenie a nemožno sa stotožniť ani s tvrdením ministra Habrmana, že vydávanie slovenských učebníc ležalo na pleciah českých učiteľov. Slovenskí pedagógovia mali záujem na vydávaní slovenských učebných textov a výnimkou neboli ani košickí učelia, ktorí si veľmi dobre uvedomovali potrebu slovenských učebníc najmä v prostredí košického školstva, kde sa následky maďarizácie odstraňovali len veľmi ťažko. V procese slovakizácie košických škôl bola slovenská kniha najsilnejším nástrojom šírenia národného povedomia nielen medzi žiakmi, ale aj medzi ostatným obyvateľstvom Košíc i okolitých obcí. Riaditeľ košického reálneho gymnázia, Karol Murgaš, zostavil učebnicu fyziky v slovenskom jazyku už počas prvého školského roka 1919/20, no MŠaNO o jej vydanie neprejavilo záujem.[31] Iniciatívu pri písaní a prekladaní učebníc pre slovenské školy vyvíjali i ostatní košickí pedagógovia, ktorých diela sú spomenuté v rámci dejín škôl, na ktorých pôsobili.

V neposlednom rade existencia slovenských škôl závisela i od dostatočného počtu žiakov, ktorých získavanie bolo vzhľadom na výraznú zmenu spoločensko-politických pomerov najmä na východnom a južnom Slovensku neľahkou úlohou. Tí, ktorí sympatizovali s bývalým štátnym zriadením, rávali v prvých mesiacoch po vzniku ČSR s obnovením uhorskej štátnosti a neboli ochotní prijať nič, čo bolo slovenské, české alebo československé, školstvo nevynímajúc. Najvýraznejšie sa tento problém prejavil už pri prvých zápisoch do slovenských škôl, kde sa hlásilo podstatne menej žiakov ako na maďarské školy, resp. maďarské pobočky slovenských škôl. Situáciu komplikovala i agitácia prívržencov maďarskej politiky, ktorí šířili falošné správy o pripravovanom otvorení maďarských gymnázií na území Slovenska a pod., čím ešte viac spochybňovali slovenskú verejnosť, ktorá váhala so zápisom svojich detí do slovenských tried a vyčkávala na ohlasované maďarské školy.

Slovenské školy našli svojich neprajníkov i v Košiciach, kde sa zápas o každého žiaka začal už v prvých

dňoch po prevzatí školstva do československej správy. „Nedať ani jedného syna a dcéru do českej školy! – ozývali sa hlasy po zhromaždeniach, v novinách, v letádoch všetkým možným i nemožným spôsobom. Zapisovali ich do maďarského gymnázia, – slovenské stredné a odborné školy zostali skoro prázdne. Musel sa vytvoriť kontingent žiactva pre slovenské školy. Riaditelia museli chodiť agitovať po školách okolitých obcí, aby si zohnali a zozbierali potrebný počet žiactva – alebo prijímali žiakov zo západného Slovenska a z historických zemí, kým maďarské gymnázium neprirodzene preplnené len sa tak hemžilo v úzkej budove, spoločnej so slovenským gymnáziom... nad slnko jasnejšie, že v Košiciach niet Slovákov, preto tu nemôže byť ani reči o tom, aby tu boli slovenské školy.“[32] O žiakov sa bojovalo aj na stránkach miestnych i celoštátnych periodík. Slovenské periodiká vyzývali rodičov k zápisu svojich detí do slovenských škôl a maďarské ich žiadali, aby uvedené výzvy ignorovali. Postupnou slovakizáciou košických škôl sa stále častejšie objavovali sťažnosti maďarskej menšiny na diskrimináciu a násilné odnárodňovanie maďarských žiakov, a zároveň požiadavky na otváranie maďarských škôl. Po meste kolovali obežníky, ktoré vyzývali občanov k prejavu nespokojnosti so stavom menšinového školstva: „Maďarské obyvateľstvo mesta Košíc a okolia! Budúcnosť národov zakladá sa na školách! V zmluvách a zákonoch zaistené naše školské práva vlády ešte vždy neuskutočnili. Ich školská politika ohrozuje budúcnosť nášho ľudu stupňovaným odnárodnením. Niet dostatočných maďarských škôl pre naše deti. Naše stredné školy zatvárajú jednu za druhou. Nemáme ani jednej vysokej školy. Ba neodpovedajú našim kultúrnym požiadavkám ani tie školy, ktoré už máme. Nemáme odborné školy. Proti tomuto nášmu položeniu každý zákonitý prostriedok musíme použiť a ešte raz musíme ďalekozvučne prejsť to naše sväté odhodlanie, že do tých čias neutichneme, dokiaľ neotvorí sa brány maďarského vyučovania pred každým maďarským dieťaťom.“[33] O uvedených problémoch sa diskutovalo i na pôde Národného zhromaždenia, kde požiadavky a sťažnosti maďarského obyvateľstva Košíc tlmočil predovšetkým poslanec Lajos Kőrmeny Ékes. V početných interpeláciách rezonovalo najmä meno košického školského inšpektora Jána Šimečka, ktorého obviňovali z násilného poslovenčovania maďarských detí, z diskriminácie maďarských žiakov i učiteľov.[34]

Školskú dochádzku ovplyvňovali okrem nestabilnej spoločensko-politickej situácie i sociálne pomery žiactva východného Slovenska, ktoré boli najmä v prvých povojnových rokoch veľmi nepriaznivé. Rodičia museli zvládať financovanie ubytovania, cestovného, stravného a školného, nehovoriac o potrebných učebniciach a učebných pomôckach. Lepšie na tom boli žiaci bývajúci v Košiciach, ktorí si museli hradiť len školné a učebné pomôcky. Ťarchu nákladov na štúdium nemuseli zvládať iba žiaci nastupujúci na stredné školy, ale aj tí, ktorí v štúdiu pokračovali. Zmenou vyučovacieho jazyka, učebných osnov a vydávaním nových učebníc, boli takmer všetky doteraz používané učebné knihy nevyhovujúce, preto si podľa nariadenia MŠaNO z 18. decembra 1919 č. 55900 bolo treba zakúpiť nové učebnice najneskôr do začiatku školského roka 1920/21. Vzhľadom na mimoriadne, vojnou spôsobené drahé pomery, boli náklady na zakúpenie nových učebníc príliš vysoké a činili za jednu novú učebnicu 15 – 20 korún, takže chudobní žiaci neboli schopní si nové knihy zabezpečiť. Knižnice, ktoré doteraz poskytovali chudobným žiakom potrebné učebnice, nemali prostriedky na ich výmenu za nové, takže si žiaci nemohli potrebné knihy ani vypožičať, čo ich od stredoškolského štúdia v značnej miere odrádzalo.[35] Dochádzku zhoršovalo i to, že pri zápise museli rodičia predložiť aj tzv. dotazníky, ktorých zadováženie znamenalo „(...) pre proletárskych rodičov hmotnú stratu, lebo tieto lze si opatriť len vo dne, a tedy so stratou mzdy, tedy ani sa o to nestarali. Za dnešných hospodárskych krisí nemôže si ani jediný robotník dovoliť luxus, aby jeho beztak stenčený zárobok bol ešte okyptený a radšej nechá dieťa bez školy, než aby za cenu straty mzdy behali za dotazníkmi.“[36]

Ďalšou z podmienok navštevovania strednej školy bolo platenie školného, ktoré sa na území Slovenska vyberalo podľa ustanovenia zákonného článku 30/1883 § 19 a podľa výnosu bývalého uhorského ministerstva kultu a vyučovania z roku 1893 č. 58636 polročne, v sume od 36 do 100 korún, v Košiciach 48 korún. V dôsledku zákona z 27. mája 1919 č. 293 zb. z. a n. začalo na území Slovenska platiť ustanovenie platné v Čechách, na Morave a v Sliezske, t. j. na školách v menších mestách činilo školné 30 korún, vo väčších mestách sa platilo 40 korún polročne.[37] Vládne nariadenie z 19. decembra 1921 č. 463 zb. z. a n. postavilo školné na timokratickom základe (podľa príjmov rodičov). Výška školného sa pohybovala v sume od 100 do 1200 korún, neprihliadalo sa však na prospech žiaka ani na známku z chovania.[38] To sa zmenilo až vládnym nariadením č. 140703/23-II z 1. septembra 1925, ktoré stupnicu školného viac diferencovalo a umožňovalo tiež oslobodenie od školného pod podmienkou, že žiak musí byť spôsobilý postúpiť do vyššej triedy a z chovania musí byť ohodnotený minimálne známkou dobrý. Popri úplnom oslobodení sa pripúšťalo i zníženie školného o jeden až dva stupne.[39] Vzhľadom na platnosť uvedeného nariadenia prichádzali na košické školy vždy pred začiatkom školského roka desiatky žiadostí rodičov o oslobodenie od školného, alebo odpustenie určitej jeho časti. Vedenie škôl sa všetkým opodstatneným žiadostiam vždy snažilo vyhovieť a znížiť tak najmä chudobnejším rodičom náklady spojené so štúdiom svojho dieťaťa, ale tiež si tým zabezpečiť dostatočný počet žiakov. Školné sa podľa tohto nariadenia platilo ročne podľa nasledovnej stupnice.

Tabuľka 1: Školné na štátnych stredných školách v ČSR od roku 1925[40]

Stupeň	Ročný príjem rodičov v Kč	Školné na jeden školský rok v Kč
0	do 20 000	0
1	20 - 40 000	100
2	40 - 60 000	200
3	60 - 80 000	300
4	80 - 100 000	400
5	100 - 120 000	500
6	120 - 150 000	600
7	150 - 170 000	700
8	170 - 200 000	800
9	200 - 300 000	1200
10	300 - 500 000	2000
11	500 000 a viac	3000

Na školskú dochádzku vplývali do značnej miery i ubytovacie a stravovacie podmienky, ktoré boli najmä v prvých povojnových rokoch katastrofálne. Košice nemali vhodný stredoškolský internát, ktorý by spĺňal hygienické i kapacitné požiadavky na ubytovanie študujúcej mládeže, preto sa bývanie žiakov zabezpečovalo predovšetkým privátnym ubytovaním u obyvateľov mesta. Promadarsky orientovaní Košičania však často krátko odmietali poskytnúť strechu nad hlavou slovenským žiakom dochádzajúcim z vidieka. V snahe zabezpečiť si dostatočný počet študentov tak riešila každá škola ubytovacie podmienky individuálne, pričom sa rávalo s výstavbou nového stredoškolského internátu pre dochádzajúcich žiakov košických stredných škôl. Počet študujúcej mládeže však z roka na rok rástol, takže sa vyskytli i prípady, kedy už stredné školy kvôli nedostatku internátnych miest odmietali prijímať žiakov z okolitých obcí a na zápis sa mohli dostaviť len Košičania. S cieľom umožniť vzdelanie čo najširším vrstvám obyvateľstva východného Slovenska vznikali v Košiciach rôzne podporné fondy, či už v rámci jednotlivých škôl, alebo iných mestských spolkov a inštitúcií. Organizovali sa ošacovacie a stravovacie akcie, prispievalo sa na školné, ubytovanie, knihy a učebné pomôcky, alebo sa žiaci podporovali rôznymi finančnými čiastkami vo forme štipendií. O podporovanie žiakov sa starali i rodičovské združenia, ktoré sa zakladali v rámci jednotlivých stredných škôl. Vďaka podporným akciám mali možnosť absolvovať stredoškolské štúdium i deti z najchudobnejších rodín východoslovenských obcí.

Problémy s umiestňovaním tried, s nedostatkom učiteľských síl, chýbajúce učebnice a učebné pomôcky, poloprázdne slovenské a preplnené maďarské triedy, povojnová bieda a napokon nedôvera obyvateľstva Košíc i okolitých obcí voči rodiacemu sa slovenskému školstvu - podmienky, za ktorých sa budovali stredné a odborné školy v Košiciach. V publikovanom článku sú uvedené problémy charakterizované vo všeobecnosti, na jednotlivých košických ústavoch sa však prejavovali individuálne, preto si vyžadovali i individuálne riešenia s ohľadom na materiálne, technické a personálne zabezpečenie tej, ktorej školy. Uvedené problémy spojené s transformáciou košických stredných a odborných škôl sa snažil riešiť predovšetkým Spolok profesorov Slovákov, založený z iniciatívy riaditeľa reálneho gymnázia v Košiciach, Karola Murgaša, v auguste 1921. V tomto spolku sa organizovali všetci košickí profesori Slováci a prostredníctvom tejto organizácie sa snažili presadzovať svoje požiadavky a poukazovať na problémy košického i slovenského školstva vôbec. Detailne sa zaoberali najmä prekladáním košických slovenských učiteľov, platovými pomermi, analýzou vychádzajúcich slovenských učebníc i didaktickými otázkami. Napriek neustálemu upozorňovaniu na jednotlivé problémy košického školstva či už personálneho, jazykového alebo existenčného charakteru, mnohé z týchto problémov zostali nevyriešené počas celej existencie ČSR, čo v konečnom dôsledku posilňovalo myšlienku samostatnosti Slovenska, ktorá sa v marci 1939 stala skutočnosťou.

The primary problems of transformation of secondary and vocational schools in Slovakia after 1918 with emphasis on education in the Košice

The transformation of secondary and vocational schools in Košice since 1918 has been a process of reforms, changes and innovations made in order to build in the largest city in eastern Slovakia quality

secondary and vocational schools with Slovak teaching language. The main task was to provide the East of youth education and training a new generation of conscious Slovak intellectuals in the spirit of the ideals of the newly established Czechoslovak Republic. The process of implementation of Slovak lessons until the Hungarian secondary schools was accompanied by several problems, resulting from the unstable socio-political situation in eastern Slovakia, the postwar poverty and lack basic necessities of life, but particularly low national awareness of the Slovak population. The primary problems of the transformation of education in Košice since 1918 has been the lack of Slovak teachers, introduction of the Slovak language in educational process, the lack of Slovak textbooks, the lack of Slovak students and their adverse social conditions and also the lack of physical space and security of school buildings in the Košice.

[1] ŽITAVSKÝ, A. S. *Pamätník slovenského školstva za účinkovania prezidenta T. G. Masaryka I.* Bratislava : Vydavateľstvo Pamätníka slovenského školstva, 1936, s. 51.

[2] *Jubilejný almanach mesta Košíc a východného Slovenska 1918 - 1928.* Košice : Výbor pre oslavy desiateho výročia ČSR, 1928, s. 145.

[3] *Jubilejný almanach mesta Košíc a východného Slovenska 1918 - 1928...*, s. 146.

[4] Bližšie pozri: ĎURIŠIN, Martin. K otázke štátoprávneho postavenia Slovenskej republiky rád v roku 1919. In. *Annales Historici Presovienses* 9. Prešov : Universum, 2010 [online]. [cit. 2012-04-22]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec1/pdf_doc/32.pdf>.

[5] Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Slovenské robotnícke hnutie, škatuľa (ďalej š.) 24, číslo (ďalej č.) 522/1919, Zoštátnenie výučby. Prevzatie výchovnovzdelávacích a vyučovacích ústavov.

[6] Vyhláška Ludového komisariátu školstva o výmene učebníc. In. KLIMKO, Jozef. *Slovenská republika rád.* Bratislava : Pravda, 1979, s. 177.

[7] GOLDSTÜCKER, Eduard. *Vzpomínky (1919 - 1945).* Praha : G plus G, 2003, s. 43.

[8] *Jubilejný almanach mesta Košíc a východného Slovenska 1918 - 1928...*, s. 147.

[9] Návrh prof. B. Němce, Dra. L. Okánika, ing. J. Rotnágl a súdruhov, aby boli zriadené kurzy pre žiakov maďarských stredných škôl na Slovensku. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 9. decembra 1918 v Prahe* [online]. [cit. 2012-03-25]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0245_00.htm>.

[10] BIANCHI, Gustáv. *Košice 1932. Publikácia pre propagovanie cudzineckého ruchu a turistiky.* Banská Bystrica : Slovan, 1932, s. 35.

[11] ČULEN, Konštantín. *Slováci a Česi v štátnych službách ČSR.* Trenčín : Ivan Štelcer, 1994, s. 129-130.

[12] Otázka členov Národného zhromaždenia Karola Kmetka, Jozefa Siváka a spol. na pána ministra školstva a národnej osvety ohľadom zriadenia tých učiteľských staníc na Slovensku, ktoré v zmysle nariadenia bývalého maďarského ministra riadnymi učiteľmi doteraz zaplniť za nemôžu. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 12. mája 1919 v Prahe* [online]. [cit. 2012-03-20]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0945_00.htm>.

[13] Odpoveď ministra školstva a národnej osvety na dotaz členov Národného zhromaždenia Karla Kmečka, Jozefa Siváka a spol. o zriadení tých učiteľských miest, ktoré nemôžu byť zriadené pre platnosť nariadenia ministra náboženstva a osvety bývalého uhorského kráľovstva. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 17. júna 1919 v Prahe* [online]. [cit. 2012-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1275_00.htm>.

[14] Zb. z. a n., roč. 1919, Nariadenie vlády ČSR č. 495 § 1 z 26. 8. 1919 o služobnej prísaha učiteľstva škôl obecných a občianskych.

[15] MATULA, Pavol. Existenčné podmienky českých a slovenských stredoškolských profesorov na Slovensku v rokoch 1918 - 1938. In. *Človek a spoločnosť*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, roč. 1, č. 3, 1998 [online]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-98/>>.

[16] HÝBL, František. K histórii česko-slovenských vzťahů v oblasti školství. In. HÝBL, František (ed.). *Česko-slovenské vztahy v oblasti školství*. Přerov : Muzeum Komenského, 1994, s. 12.

[17] Prejav Antona Štefánka na 59. schôdzi Československého Národného zhromaždenia. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 25. júna 1919 v Prahe* [online]. [cit. 2012-02-03]. Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/059schuz/s059002.htm>>.

[18] MATULA, Pavol. Existenčné podmienky českých a slovenských stredoškolských profesorov..., [online]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-98/>>.

[19] DŽUJKO, Ján. Slovenský východ (1919) a formovanie slovenského národného povedomia na východnom Slovensku. In. SLANČOVÁ, Daniela, - BOČÁK, Michal, - ŽARNOVSKÁ, Iveta. (ed.). 3. *Študentská vedecká konferencia. Zborník príspevkov*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008, s. 202 [online]. [cit. 2008-03-30]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Slancova2/pdf_doc/dzujko.pdf>.

[20] MATULA, Pavol. Existenčné podmienky českých a slovenských stredoškolských profesorov..., [online]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-98/>>.

[21] ČULEN, Konštantín. *Slováci a Česi v štátnych službách ČSR...*, s. 130.

[22] KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Začleňovanie Slovenska do československej republiky (1918-1920). In. ZEMKO, Milan, - BYSTRICKÝ, Valerián. *Slovensko v Československu 1918 - 1939*. Bratislava : Veda, 2004, s. 75.

[23] ČULEN, Konštantín. *Slováci a Česi v štátnych službách ČSR...*, s. 136.

[24] JOHNSON, Owen V. *Slovakia 1918 - 1938. Education and the making of a nation*. New York : Columbia University Press, 1985, s. 91.

[25] SNA, f. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska (ďalej MPS), š. 7, č. 158/1920, Školské knižnice na Slovensku.

[26] Štátny archív (ďalej ŠA) Košice, f. Československé reálne gymnázium v Košiciach (ďalej ČŠRG KE), š.

1, č. 183/1919, Učebnice na neslovenských stredných školách na Slovensku.

[27] OTČENÁŠOVÁ, Slávka. *Schválená minulosť. Kolektívna identita v slovenských a československých učebniciach dejepisu (1918 - 1989)*. Košice : Filozofická fakulta UPJŠ, 2010, s. 32.

[28] HAMAJ, Jozef. Aké knihy majú na stredných školách?. In: *Slovák*, 1920, roč. 2, č. 205, s. 3.

[29] Interpelácia poslanca Karola Kmeťku a jeho spoločníkov na ministra školstva a národnej osvety ohľadom vydania slovenských učebných kníh pre školy ľudové a stredné na Slovensku. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 15. júna 1920 v Prahe* [online]. [cit. 2012-03-25]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0119_00.htm>.

[30] Odpoveď ministra školstva a národnej osvety na interpeláciu poslanca. Karola Kmeťku a spoločníkov ohľadom vydania slovenských učebných kníh pre školy ľudové a stredné na Slovensku. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 31. augusta 1920 v Prahe* [online]. [cit. 2012-01-15]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0502_00.htm>.

[31] Interpelácia poslanca Karola Kmeťku a jeho spoločníkov na ministra školstva a národnej osvety ohľadom vydania slovenských učebných kníh pre školy ľudové a stredné na Slovensku..., [online]. [cit. 2012-04-19]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0119_00.htm>.

[32] BENIAČ, Ján. Stredné školy v Košiciach a ich rozvoj v prvom desaťročí našej samostatnosti. In. *Jubilejný almanach mesta Košíc a východného Slovenska 1918 - 1928*. Košice : Výbor pre oslavy desiateho výročia ČSR, 1928. s. 149.

[33] Za maďarské školy v Košiciach. In. *Slovenský východ*, 1921, roč. 4, č. 169, s. 1.

[34] Interpelácia poslancov Körmendy Ékes Lajosa, Toblera Jánosa a súdruhov na ministra školstva a národnej osvety v záležitosti neprístojností košického školného inšpektora. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1918 - 20. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 16. júna 1920 v Prahe* [online]. [cit. 2012-01-11]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0199_00.htm>.

[35] Interpelácia poslancov Schollicha, Pittingera, W. Feierfeila, Simma, Kafku a druhov ministromi školstva a národnej osvety o používaní školských kníh. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1920 - 25. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 11. mája 1921 v Prahe* [online]. [cit. 2012-05-29]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2271_00.htm>.

[36] Interpelácia poslanca Borovszkyho a súdruhov ministromi školstva a národnej osvety o krivde pôsobenej školám v Košiciach. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1920 - 25. Zasadanie Národného zhromaždenia československého z 18. septembra 1925 v Prahe* [online]. [cit. 2012-05-17]. Dostupné na internete:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5338_01.htm>.

[37] SNA, f. MPS, š. 150, č. 129/150, Návrh vládneho nariadenia č. 140703/23 - II. o školnom na štátnych stredných školách.

[38] Interpelácia poslancov Kafky, Kostky a druhov vláde, o vládnom nariadení z dňa 19. decembra 1921, č. 463 o odstupňovaní školného na stredných školách. In. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Digitální repozitář. Národní zhromáždění československé 1920 - 25. Zasadanie Národného zhromaždenia československého zo 7. novembra 1922 v Prahe* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3853_01.htm>.

[39] SNA, f. MPS, š. 150, č. 129/150, Návrh vládneho nariadenia č. 140703/23 - II. o školnom na štátnych stredných školách.

[40] SNA, f. MPS, š. 150, č. 129/150, Návrh vládneho nariadenia č. 140703/23 - II. o školnom na štátnych stredných školách.